

Роман Семелюк
кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри германських мов та зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)
e-mail: rshaus@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6078-6162

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО ДИСКУРСУ В НОВІТНЬОМУ БРИТАНСЬКОМУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ

У статті розглядаються особливості ідейно-художніх пошуків англomовних письменників кінця XX століття. Відзначається відтворення внутрішнього життя людини у всій його складності, різноманітності і багатоплановості.

Ключові слова: мультикультуралізм, історичний роман, «моральний інтерес», «центральна свідомість», інтертекстуальність, точка зору, психологічний аналіз.

Roman Semelyuk. Features of historical discourse in the latest British postmodern novel

This paper deals with a method of artistic originality of English speaking writers at the end of 20 century. It is also admitted the historical discourse and the reproduction of the internal life in all its complexity, diversity and enigma.

The term "critical discourse analysis" was introduced in the 1980s in order to mark a difference from an allegedly descriptive discourse analysis. What Fairclough, van Dijk and others had in mind when they stood up for "Critical Discourse Analysis" initially was particularly the political meaning of social critique. Political critique means to judge the status quo, e.g., a specific discourse or (dis)order of discourse, against the background of an alternative (ideal) state and preferred values, norms, standards or criteria with respect to shortcomings or contradictions.

In English-speaking countries, the label "Discourse-Historical Approach" and its acronym "DHA" stand for one of the most prominent critical approaches to the study of discourse. The label stresses the strong historical research interest of the approach, and this designation has to be taken as a synecdochic self-description that names a part – a very important one – for the whole. Not all analyses carried out within the theoretical and methodical framework of the DHA show a clear historical orientation. The range of interests transcends the historical alignment by far. Throughout the past three decades, the exponents of the approach have continuously elaborated their theory, methodology and methods, again and again stimulated by new topics of research, by valuable comments and critique of the scientific peer group, and by many inspiring insights in various social sciences. A short history, segmented into four stages, helps to illustrate the multiplicity of relevant subjects and interests.

These questions are analytically answered by qualitative research on a variety of data (genres), and partly also by corpus-based quantitative research. The discourse-analytical categories are not completely fixed, but have, at least partially, to be modified, adapted and newly developed for each research object.

Keywords: multiculturalism, "moral interest", historical novel, "central consciousness" point of view, intertextuality, psychological analysis.

Один із найвідоміших англійських літературознавців другої половини XX ст. Френк Кермоуд зауважував, що «писання романів нагадує писання історії частіше, ніж нам хотілося б думати. Взаємозв'язок між подіями, вибір епізодів навіть у складних творах, властивий їм скептицизм щодо процедур і припущень – усе це ставить питання, знайомі філософам історії як проблеми, пов'язані з історичним поясненням» [Жлуктенко 1988, с. 135]. Також дуже часто помічали, що написання історії також стало схоже на написання романів, оскільки, як сказав колись історик Гейден Байт, реальні події ніколи не з'являються нам у формі розповіді і не розповідають себе; це роблять історики. Безумовно, дослідження минулої та новітньої історії в час, коли її розвиток видавався або невизначеним, або згубним, а багато прогресивних мрій першої половини століття відверто розвіялися, стало головною темою літератури 80-х років. На початок 90-х років справді почало здаватися, що жодний роман не матиме успіху, якщо в той чи інший спосіб не повернеться до часів війни, до кінця імперії чи до доби едвардіанської країни чудес ще перед тим, як XX сторіччя геть зіпсувалося. Тут не було, звичайно, нічого нового; від «Історії Тома Джонса» Філдінга до «Улісса» Джойса, одноденної історії Дубліна, до «Опівнічних дітей» і далі роман завжди був формою історії. Але те, що розуміють під історією, засоби, за допомогою яких вибудовуються важливі художні історії, і те, як вони пов'язані з розумінням

нашої власної ситуації, постійно змінюються, і все це має тенденцію до загострення, коли письменники відчують, що вони наближаються до завершення епохи, до кінця історії – як це відбувалося з багатьма сучасними авторами на межі XX і XXI століть.

«Ми повинні постійно вичерпувати, вичерпувати з самих глибин цю безжальну субстанцію, яку залишає після себе час», – каже Том Крік у романі Грема Свіфта «Вотерленд» (1983), одному з найкращих серед багатьох романів останніх десятиліть минулого віку, де головною проблемою є відновлення минулого.

Свіфт утвердив себе як романіст у 1980 році «Власником цукерні», історією, що відбувається в північному місті, про чоловіка, який відчуває себе слабким, безсилим свідком великих драм війни, кохання та сучасної історії. Від того часу тематика його творчості постійно ускладнювалась.

Центральною постаттю роману є вчитель історії Том Крік, а історія є головною темою розповіді. Саме це слово означає, як визначається в книжці, багато речей: розслідування, оповідь про минуле, просто історію. Сама книжка є всім одразу, граючись різними поняттями історії. Щодо минулого як такого, то це справді «болото», яке являє собою не стійке минуле, а безліч похованих і заборонених минулих, потоплених трупів, «незавершених справ». Том Крік досліджує всі ці шари й самі способи дослідження не тільки зі своїми учнями, але й у ході дивної історії свого власного життя, бачачи оманливу двозначність усіх пам'яток. Назви розділів з'ясовують проблему: «Про запитання «чому?», «Про пояснення пояснення», «Хто каже?» Книжку Свіфта відзначає захоплення літературою як історією, історією як літературою, яке дійсно мало велике значення в романі ще від 60-х років. Але головним чином вона розповідає про відновлення, про повторне відкриття того, що минуле та пам'ять залишили нам.

Одним із перших у XX ст. британський історик Робін Дж. Колінгвуд обстоює ідею суб'єктивної природи історичного письма та спорідненості між історіографом і романістом. Згідно Колінгвуда, аргументація історика суттєво відрізняється від наукової аргументації, оскільки спирається не на закони, а на історичну уяву. Коментуючи відомий вислів Бенедетто Кроче «всяка історія є історією сучасною», Колінгвуд пише: «Всяка історія є історією сучасною – не у звичайному розумінні слова, де «сучасна історія» означає історію порівняно недавнього минулого, а в строгому розумінні, коли йдеться про усвідомлення чієїсь власної діяльності, як вона тією особою здійснюється. Історія є, отже, самопізнанням живого духу. Адже навіть тоді, коли події, що їх вивчає історія, є подіями, які відбулися у віддаленому минулому, умовою їхньої історичної пізнаності є те, що вони повинні «бриніти в істориковій душі». [Зверев 1989, с. 45].

Колінгвуд указує на паралелі між написанням історичного та художнього твору: «Кожен із них [історик і романіст] ставить собі за мету вибудувати картину, котра була б почасти оповіддю подій, почасти – описом ситуацій, розкриттям мотивів, аналізом характерів. Кожен прагне зробити свою картину когерентним цілим, де б кожен персонаж і кожна ситуація були так пов'язані з усією рештою, щоб цей персонаж у цій ситуації міг діяти тільки в цей спосіб, і ми не могли б уявити, щоб він діяв якось інакше. Історія й художня проза вже більше не розташовуються на різних полюсах як те, *«що сталося насправді»* й те, що вигадали письменники. [Сидорова 2005, с. 87]. За словами А. Флайшмана, «Це ставить літературу та життя, знаки та об'єкти настільки рівноправно на одну площину, що вони входять у ніч, де всі кішки є сірими» [Урнов 1992, с. 66]. Минуле не можна побачити без допомоги мови, котра завжди є «написаною», вторинною. Більше того, сучасні історичні діячі ніколи не стикаються з історією у чистому вигляді, начебто уперше. «Коли Маргарет Тетчер зрозуміла, що англійська колонія на Фолклендських островах опинилась під загрозою, – пише М. Сканлан, – вона почала діяти за умовами певного сценарію, тексту, що є однією з версій власного іміджу Англії, концепту імперії, цивілізаційних привілеїв, морського домінування й подібних речей, які мають витоки у популярному історичному наративі та навіть у літературі» [Сидорова 2005, с. 115].

Піддавши сумніву уявлення про історію як науку, котра зводиться до чітких методів, визначень, правил та законів, власне, повернувшись до тези про спорідненість історії з літературою, сучасні вчені з тією чи іншою мірою скептицизму ставляться до можливості віднаходження історичної істини.

Найбільш продуктивними у розвитку прози були дві загальні тенденції – літературоцентрична і реалістична, що поставали у формі роману інтертекстуального пастишу і роману соціальної проблематики й моралі. Але часто ці тенденції і перетиналися, оскільки постмодерний експеримент змішується і зливається з традиційним наративом. Оглядаючи минуле, британські письменники найчастіше віднаходили в історії не якусь стабільно еволюціонуючу культурну неперервність, а, скоріше, «черепки» й «уламки», які часто перебували в якомусь дивовижному, зміщеному, «археологічному» зв'язку з сьогоденням. Або ж вони озиралися на жахливі примари недавньої історії: Друга світова війна, голокост, Нюрнберзький процес, атомні вибухи в Хіросімі й Нагасакі, дзеркальний світ антагонізмів «холодної війни», в'язниця Східної Європи, нескінченні й не вирішувані проблеми Ольстера, травма Південної Африки були постійними темами британської літератури. Сорок п'ять років холодного миру нічого не зробили, щоб унеможливити ядерні жахи, які кидали свою тривожну тінь на значну частину цієї літератури, як, наприклад, у «Палаючій книзі» (1983) Мерті Джі.

Збірка оповідань Мартіна Еміса «Чудиська Айнштайна» (1988) розповідає про світ, де «всіх дітей нудить, і всі вони хочуть додому», і де на планеті, яка підверто старіє, «минуле й майбутнє однаково здешевлені».

Таким чином, у новітній британській літературі «про минуле» формується специфічний жанр – історіографічний роман, який, на відміну від класичного історичного роману, претендує на те, щоб називатися не тільки формою літератури, а й формою історії. Ця особливість є результатом по стільки трансформацій у літературному процесі 2-ї пол. XX ст., скільки значних змін у розумінні основних концепцій історії й історіографії цього ж періоду, який подекуди визначають як «постісторичний». Проблематизація та деконструкція самої історії, текстуалізація історичних фактів, подій та персоналій, скептичне переосмислення понять «історична реальність» та «історична правди» уможливили перетворення фікціональної історії на одну з форм історіографії, зберігши при цьому її літературно-художній вимір.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Английская литература*. (1987). 1945 – 1990. Москва, 514 с.
2. Жлуктенко Н. Ю. (1988). *Английский психологический роман XX века*. Киев, 180 с.
3. Зверев А. (1989). *Модернизм в литературе*. Москва, 320 с.
4. Сидорова О. Г. (2005). *Британский постколониальный роман последней трети XX века в контексте литературы Великобритании*. – Екатеринбург, 262 с.
5. Урнов Д. (1992). *"Точное слово" и "точка зрения" в англо-американской прозе*. Москва, 528 с.

УДК 821.111-31.09

Наталія Сліпачук
кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської
мови Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)
email:nataliashenkecht@gmail.com
ORCID 0000-000106504-3827

ПОЛЬСЬКЕ, РОСІЙСЬКЕ Й УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ПРО ДЖОЗЕФА КОНРАДА

У статті охарактеризовано рецепцію творчості Джозефа Конрада у польському, російському та українському літературознавстві та виділено такі основні напрями: вивчення творчої біографії письменника в світлі історико-культурного методу ("соціокультурної критики"); висвітлення "тематичної" парадигми творів письменника; своєрідність поетики і "формальної" майстерності Конрада на різних етапах художньої еволюції.

Ключові слова: Джозеф Конрад, літературознавство, літературний напрям.

Slipachuk Nataliia. Polish, Russian and Ukrainian literary studies about Joseph Conrad.

Joseph Conrad (1857–1924) has a special place in the literary process of the late 19th and early 20th centuries. Today, his prose is unanimously recognized as one of the prominent phenomena of English classic, demonstrating, on the one hand, the important principles of the changing of literature from realistic to modernist poetics, and on the other hand, marking the essential processes of enriching literature with various philosophical and aesthetic paradigms.

Since years Conrad's remedial works remain an extremely attractive phenomenon for literary scholars of different schools and concepts. His heritage is analyzed in the context of premodern changes in the poetics of legalistic prose (A. Simmons, H. Bloom, T. Selitrina, O. Zverev), in the context of assertion of new narrative principles and author's role in the literary text (R. Curle, J. Bernard, B. Henricksen), within a multicultural approach to a modern literature (C. Kaplan, E. Said, S. Ross), from the perspective of "new critical", structural and deconstructive methodology (M. J. Hillis, J.M. Stape, J. P. Anderson, K. B. Newell).

In the current studies of Russian and Ukrainian scholars, Joseph Conrad's work is distinguished in the diversity of ideological and artistic context of the period (D. Urnov, M. Urnov, O. Zverev, M. Guzha), his contribution to the formation of the literary picture of the last century is revealed (B. Proskurin, A. Burzev, O. Sebezhenko), the features of narrative poetics are studied (L. Derbenova, V. Matsapura).

The following main areas highlighted in modern Conrad studies: the study of writer's biography in a view of historical and cultural method (social and cultural criticism) and in connection with cultural researches; the presentation of "subject-matter" narrative of writer's works; poetics diversity and formal Conrad mastership on different art evolution stage and in the area of separate works; special aspects of Conrad's poetic manner in the context of narrative works in the modernist literary artistic text.